

Raport z monitoringu i ewaluacji „Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rzeszowa na lata 2024-2030” za 2024 r.

I. Założenia Programu

„Program Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rzeszowa na lata 2024-2030” został przyjęty Uchwałą Nr XV/276/2024 Rady Miasta Rzeszowa z dnia 17 grudnia 2024 r.

Zgodnie z zapisami art. 2 ust. 4 pkt 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego, prowadzenie działań określonych w Narodowym Programie Ochrony Zdrowia Psychicznego należy do zadań własnych samorządów województw, powiatów i gmin. Powinny być one prowadzone w oparciu o Program Ochrony Zdrowia Psychicznego. Zgodnie z przepisami Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 października 2023 r. w sprawie Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2023-2030, samorządy powiatów są zobowiązane do opracowania, realizacji, koordynowania i monitorowania lokalnego programu ochrony zdrowia psychicznego.

Zadania związane z ochroną zdrowia psychicznego na terenie miasta Rzeszowa realizowane były od 2012 r. w ramach Miejskiego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2012-2015, następnie w Programie Promocji Zdrowia i Profilaktyki dla Miasta Rzeszowa na lata 2016-2020 oraz w ramach Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rzeszowa na lata 2019-2022. Obecnie zaproponowany Program stanowi kontynuację i rozszerzenie ww. zadań do 2030 r.

Realizacja głównych zadań określonych w Narodowym Programie Ochrony Zdrowia Psychicznego ma polegać przede wszystkim na:

- 1) zapewnieniu osobom z zaburzeniami psychicznymi, w tym osobom uzależnionym oraz doświadczającym kryzysu psychicznego, wszechstronnej i kompleksowej opieki i wsparcia adekwatnych do ich potrzeb;
- 2) prowadzeniu działań na rzecz zapobiegania stygmatyzacji i dyskryminacji osób z zaburzeniami psychicznymi.

W ramach Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rzeszowa na lata 2024-2030 zaplanowano realizację wszystkich zadań obligatoryjnych dla samorządów gminnych i powiatowych, a także zadania dodatkowe, które są dobrowolne i stanowią wyraz troski o zdrowie psychiczne mieszkańców Miasta.

Choroby i zaburzenia psychiczne stanowią ważny problem zdrowotny, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Potrzeby z zakresu ochrony zdrowia psychicznego, zarówno te zgłaszane, jak i niewyrażane, prowadzą do wielu kosztownych i obciążających społecznie konsekwencji. Skala zaburzeń i ich złożone uwarunkowania, tkwiące daleko poza obszarem ochrony zdrowia, wymagają, według rekomendacji ekspertów, wspólnego wysiłku wszystkich organów państwa, administracji rządowej i samorządowej, pracodawców, organizacji pracowników najemnych i organizacji pozarządowych. Zgodnie z preambułą ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego – „zdrowie psychiczne jest fundamentalnym dobrem osobistym człowieka, a ochrona praw osób z zaburzeniami psychicznymi należy do obowiązków państwa”. Zdrowie psychiczne w Mieście Rzeszowie

uznaje się za jeden z najważniejszych zasobów społeczeństwa, a jego ochronę - za jeden z najważniejszych obszarów priorytetowych polityki zdrowotnej Miasta Rzeszowa. Program Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rzeszowa na lata 2024-2030, będący kontynuacją Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rzeszowa na lata 2019-2022, pozwoli kontynuować prowadzenie prozdrowotnej polityki ochrony zdrowia psychicznego w sposób umożliwiający i ułatwiający społeczeństwu Miasta Rzeszowa podejmowanie działań ukierunkowanych na ochronę, wzmocnienie i zwiększenie potencjału zdrowia psychicznego. Ponadto, założenia Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego pozostają w zgodzie z zapisami Kompleksowego planu działań w zakresie zdrowia psychicznego na lata 2013-2030 Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), a także szeregu innych dokumentów międzynarodowych, krajowych i regionalnych.

Potrzeby populacji w zakresie zdrowia psychicznego są ogromne, co wynika m.in. z faktu, że liczba zaburzeń psychicznych w ostatnich latach niepokojąco wzrasta, a prognozy WHO wskazują, że do 2030 roku będą one stanowić ok. 15% wszystkich chorób. Szacuje się, że w krajach europejskich problemy emocjonalne i psychospołeczne dotyczą ponad 46% populacji. Przeprowadzone w latach 2018-2019 w Polsce badanie epidemiologiczne pt.: „Kompleksowe badanie stanu zdrowia psychicznego społeczeństwa i jego uwarunkowań - EZOP II”, pokazało, że co najmniej jedno zaburzenie psychiczne w ciągu życia można było rozpoznać u 26,46% osób (co stanowi ponad 8,3 miliona dorosłych Polaków). Do najczęściej stwierdzonych nieprawidłowości należały zaburzenia nerwicowe, które kiedykolwiek w życiu dotyczyły ponad 16% badanych. Kolejną grupą najbardziej rozpowszechnionych zaburzeń okazały się zaburzenia związane z używaniem substancji psychoaktywnych (11,6%), w tym nadużywanie i uzależnienie od alkoholu 6 (7,3%) oraz nadużywanie i uzależnienie od narkotyków (1,2%). Zaburzenia nastroju, takie jak depresja, dystymia i mania, są rozpoznawane u ponad 4,6% respondentów.

Zgodnie z danymi Map Potrzeb Zdrowotnych zgłaszalność do placówek psychiatrycznych w roku 2023 wyniosła ok. 1,6 mln osób, co przy wielkości populacji wymagającego wsparcia w zakresie problemów zdrowia psychicznego ocenianej na co najmniej 8,3 mln dorosłych osób (wg badania epidemiologicznego EZOP II) pozwala wnioskować, że z pomocy psychiatrycznej w Polsce korzysta niespełna 20% osób, które takich świadczeń wymagają. Jest to zjawisko szczególnie niepokojące w odniesieniu do osób z poważnymi zaburzeniami psychicznymi, takimi jak otępienie czy schizofrenia, z depresją czy uzależnieniami. Sytuację tę pogłębia fakt stygmatyzacji osób chorych psychicznie. Pacjenci psychiatryczni są często postrzegani jako osoby nieprzewidywalne, zaniedbane i groźne dla otoczenia. Negatywny odbiór społeczny sprawia, że chorzy boją się reakcji otoczenia, co może skutkować zwlekaniem z podjęciem przez nich leczenia. Dlatego też kluczową formą pomocy osobom z zaburzeniami psychicznymi jest wsparcie rodziny, otoczenia oraz zapewnienie chorym pomocy ze strony odpowiednich instytucji.

Zadania systemu ochrony zdrowia powinny opierać się na działaniach profilaktycznych (np. zapobieganie niepełnosprawności, samouszkodzeniom, samobójstwom) oraz diagnostycznych, a następnie zapewnieniu osobom chorym efektywnej i dostosowanej do potrzeb opieki. Równie istotne są działania psychoedukacyjne, kierowane w pierwszej kolejności do osób z zaburzeniami psychicznymi, ale też do ich rodzin. Należy jednocześnie zdać sobie sprawę, że ochrona zdrowia nie jest w stanie wpłynąć na poprawę zdrowia psychicznego ludności w sposób decydujący. Konieczne jest dopełnienie tych działań

programem promocji zdrowia psychicznego i profilaktyki zaburzeń psychicznych. Oszacowania prowadzone w ramach badania EZOP II wskazują, że grono potrzebujące psychoedukacji i wsparcia w zakresie zdrowia psychicznego w Polsce przekracza obecnie 8 mln osób. Zły stan zdrowia psychicznego koreluje ze zdrowiem fizycznym. Bez podejmowania efektywnych działań doświadczenia związane z zaburzeniami psychicznymi będą nadal udziałem co najmniej co trzeciej polskiej rodziny.

II. Diagnoza stanu zdrowia mieszkańców Rzeszowa - najważniejsze wnioski

W okresie od września do października 2024 r. przeprowadzono badania kwestionariuszowe mające na celu ocenę potrzeb zdrowotnych i oczekiwań w zakresie zdrowia psychicznego mieszkańców Rzeszowa (osób dorosłych, dzieci oraz młodzieży). Badania wśród mieszkańców Rzeszowa zostały przeprowadzone metodą bezpośrednią oraz metodą ankiety internetowej CAWI (*Computer Assisted Web Interviews*). Przeprowadzono również badania fokusowe mające na celu ocenę potrzeb zdrowotnych i oczekiwań w zakresie zdrowia psychicznego mieszkańców Rzeszowa. Badania fokusowe zostały przeprowadzone wśród specjalistów/ekspertów w obszarze zdrowia psychicznego pracujących w mieście Rzeszowie – badanie realizowano w październiku 2024 r.

W badaniu kwestionariuszowym dotyczącym oceny potrzeb zdrowotnych i oczekiwań w zakresie zdrowia psychicznego w populacji dorosłych mieszkańców Rzeszowa udział wzięło 1 340 osób, w tym 1 014 kobiet (75,7%), 285 mężczyzn (21,2%) oraz 41 osób, które nie chciały podać swojej płci (3,1%).

W badaniu kwestionariuszowym dotyczącym oceny potrzeb zdrowotnych i oczekiwań w zakresie zdrowia psychicznego w populacji dzieci (sformułowanie „dzieci” w opisie wyników badania kwestionariuszowego oznacza osoby w wieku 6-18 lat, zatem dzieci oraz nastolatki) w Rzeszowie udział wzięło 1 177 rodziców (sformułowanie „rodzice” w opisie wyników badania kwestionariuszowego oznacza rodziców oraz opiekunów prawnych), w tym 1 008 kobiet (85,6%), 134 mężczyzn (11,4%) oraz 35 osób, które nie podały swojej płci (3%).

W badaniu kwestionariuszowym dotyczącym oceny potrzeb zdrowotnych i oczekiwań w zakresie zdrowia psychicznego w populacji młodzieży w Rzeszowie udział wzięło 739 nastolatków w wieku 11-19 lat, w tym 338 dziewcząt (45,7%), 323 chłopców (43,7%) oraz 78 osób, które nie chciały podać swojej płci (10,6%). Celem ukazania zależności między wiekiem a wybranymi zmiennymi, badaną populację podzielono na młodzież w wieku 11-13 lat (265 osób; 35,9% ogółu), młodzież w wieku 14-16 lat (322 osoby; 43,6%) oraz młodzież w wieku 17-19 lat (152 osoby; 20,6%).

Fokus został przeprowadzony w grupie 26 specjalistów, podzielonych na podgrupę kandydatów na członków Zespołu koordynujący realizację Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rzeszowa na lata 2024-2030 oraz podgrupę psychologów/pedagogów szkolnych.

1. Wśród najbardziej rozpowszechnionych problemów zdrowotnych dorosłych mieszkańców miasta Rzeszowa w grupie zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania wskazać należy zaburzenia nerwicowe, związane ze stresem i pod postacią somatyczną oraz zaburzenia nastroju. Analiza trendu 5-letniego rozpowszechnienia zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania wskazuje na wyraźną tendencję wzrostową liczby stawianych rozpoznań w przypadku zaburzeń rozwoju psychologicznego, zespołów behawioralnych związanych z zaburzeniami fizjologicznymi i czynnikami fizycznymi, zaburzeń nerwicowych, związanych ze stresem i pod postacią somatyczną oraz zaburzeń psychicznych i zachowania spowodowanych używaniem substancji psychoaktywnych. Należy jednak podkreślić, że częściowo za trend rosnący w zakresie rozpowszechnienia ww. zaburzeń odpowiadać może większa świadomość społeczna i tym samym – większa zgłaszalność.
2. W roku 2023 największa liczba pacjentów będących mieszkańcami miasta Rzeszowa pojawiła się w systemie publicznej opieki zdrowotnej z powodu innych niż fobie zaburzeń lękowych, epizodów depresyjnych oraz reakcji na ciężki stres i zaburzenia adaptacyjne.
3. Dorośli mieszkańcy miasta Rzeszowa, korzystający ze świadczeń zdrowotnych w rodzaju opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień w poszczególnych zakresach na rynku publicznym w roku 2023, najczęściej otrzymywali świadczenia psychiatryczne ambulatoryjne dla dorosłych w poradni zdrowia psychicznego, świadczenia psychologiczne w poradni psychologicznej oraz świadczenia w poradni terapii uzależnienia i współuzależnienia od alkoholu.
4. Wśród najbardziej rozpowszechnionych problemów zdrowotnych dzieci i młodzieży zamieszkujących miasto Rzeszów w grupie zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania wskazać należy zaburzenia rozwoju psychologicznego, zaburzenia zachowania i emocji rozpoczynające się zwykle w dzieciństwie i w wieku młodzieńczym oraz zaburzenia nerwicowe, związane ze stresem i pod postacią somatyczną. Analiza trendu 5-letniego rozpowszechnienia zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania wskazuje na wyraźną tendencję wzrostową liczby stawianych rozpoznań w przypadku zaburzeń nastroju, upośledzenia umysłowego, zaburzeń rozwoju psychologicznego oraz zaburzeń nerwicowych, związanych ze stresem i pod postacią somatyczną. Należy jednak podkreślić, że podobnie jak w przypadku osób dorosłych, częściowo za trend rosnący w zakresie rozpowszechnienia ww. zaburzeń odpowiadać może większa świadomość społeczna i tym samym – większa zgłaszalność.
5. W roku 2023 największa liczba pacjentów poniżej 18 roku życia, będących mieszkańcami miasta Rzeszowa, pojawiła się w systemie publicznej opieki zdrowotnej z powodu całościowych zaburzeń rozwojowych, mieszanych zaburzeń zachowania i emocji, emocjonalnych rozpoczynających się zwykle w dzieciństwie oraz innych niż fobie zaburzeń lękowych.
6. Mieszkańcy miasta Rzeszowa w wieku poniżej 18 roku życia, korzystający ze świadczeń zdrowotnych w rodzaju opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień w poszczególnych zakresach na rynku publicznym w roku 2023, najczęściej otrzymywali świadczenia w centrum zdrowia psychicznego dla dzieci i młodzieży II poziomu referencyjności (w poradni zdrowia psychicznego lub w ramach oddziału

dziennego) oraz świadczenia ambulatoryjne w poradni zdrowia psychicznego poza Centrum Zdrowia Psychicznego.

7. Powiatowy Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności dla Miasta Rzeszowa w latach 2022-2023 wydał łącznie ponad 1,1 tys. orzeczeń o niepełnosprawności z przyczyn związanych z zaburzeniami zdrowia psychicznego. Dominowały wśród nich orzeczenia wydane w związku z chorobami psychicznymi (kod 02-P), a także orzeczenia o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Liczba orzeczeń wydawanych w latach 2022-2023 w związku z zaburzeniami zdrowia psychicznego pozostaje na stałym poziomie.
8. W latach 2022-2023 wydano 548 orzeczeń stwierdzających stopień niepełnosprawności z przyczyn związanych z zaburzeniami zdrowia psychicznego w populacji mieszkańców Rzeszowa w wieku do 16 roku życia. Zdecydowana większość wydana została w związku całościowymi zaburzeniami rozwojowymi, powstałymi przed 16 rokiem życia, z utrwalonymi zaburzeniami interakcji społecznych lub komunikacji werbalnej oraz stereotypami zachowań, zainteresowań i aktywności o co najmniej umiarkowanym stopniu nasilenia (kod 12-C).
9. W roku 2022 z powodu zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania zmarło 279 mieszkańców województwa podkarpackiego. Wskaźnik zgonów w tym okresie był istotnie wyższy w porównaniu do roku 2019, a także wyższy od tego dla kraju w tym samym okresie.
10. W województwie podkarpackim obserwuje się niższy wskaźnik samobójstw na 10 tys. mieszkańców niż ma to miejsce w kraju ogółem. W Rzeszowie w latach 2021-2023 odnotowano łącznie 453 zamachy samobójcze, w tym 52 zakończone zgonem.

III. Potrzeby zdrowotne osób dorosłych w Rzeszowie - najważniejsze wnioski

1. Dorośli mieszkańcy Rzeszowa w większości oceniają stan swojego zdrowia, zarówno fizycznego, jak i psychicznego, jako dobry lub bardzo dobry. Niemniej jednak ogólnie zdrowie psychiczne oceniane jest gorzej niż zdrowie fizyczne. Zarówno stan zdrowia fizycznego, jak i psychicznego, w niewielkim stopniu koreluje z płcią (jest oceniany lepiej przez mężczyzn) oraz wyraźnie koreluje z wiekiem (zdrowie fizyczne jest oceniane najgorzej w grupie najstarszej, zdrowie psychiczne – w grupie najmłodszej tj. młodych dorosłych). Subiektywna ocena stanu zdrowia wiąże się także z licznymi czynnikami socjoekonomicznymi – relatywnie gorsza dotyczy osób najgorzej wykształconych, bezrobotnych, emerytów i rencistów, osób niepozostających w związkach, a także osób o złej lub bardzo złej sytuacji finansowej.
2. Wśród ogółu ankietowanych niewiele ponad 1/3 wskazała prawidłowo, że w największym stopniu na stan zdrowia wpływają własne zachowania i styl życia. Pozostałe osoby odpowiadały, że są to czynniki środowiskowe, czynniki genetyczne i biologiczne oraz organizacja i jakość opieki zdrowotnej.
3. Problemy zdrowotne lub choroby przewlekłe trwające przez 6 miesięcy lub dłużej dotyczą ponad 45% respondentów, w przypadku ponad 15% ogółu obejmują one sferę zdrowia psychicznego.
4. Prawie 20% respondentów radzi sobie ze stresem źle lub bardzo źle. Najwyższy odsetek osób radzących sobie ze stresem tak sobie, źle lub bardzo źle zaobserwowano w grupie najmłodszej tj. poniżej 30 roku życia (prawie 3/4 tej

- populacji). Biorąc pod uwagę kryterium płci, zdecydowanie najczęściej źle lub bardzo źle radzą sobie ze stresem kobiety oraz osoby niepodających swojej płci.
5. Jakość życia dorosłych mieszkańców Rzeszowa na skali 1-5 kształtuje się średnio na poziomie 3,53. Niższą jakość życia, w porównaniu do ogółu badanej populacji, obserwuje się u osób w wieku poniżej 30 roku życia oraz w wieku 60 lat i więcej, u osób niepodających w kwestionariuszu swojej płci, respondentów z wykształceniem innym niż wyższe, osób nieaktywnych zawodowo, w tym uczniów i studentów, ankietowanych niepozostających w związku oraz osób o najgorszej i przeciętnej sytuacji finansowej.
 6. Zdecydowana większość respondentów ocenia dostępność finansowanej przez Narodowy Fundusz Zdrowia opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień w Rzeszowie jako niską lub bardzo niską. W okresie ostatniego roku potrzebę wsparcia psychologicznego i/lub psychiatrycznego odczuwało prawie $\frac{3}{4}$ ankietowanych, w dniu wypełniania kwestionariusza – $\frac{1}{3}$ populacji, w tym najczęściej z powodu obniżenia nastroju, problemów z radzeniem sobie ze stresem lub nieustępującym znacznym poczuciem lęku.
 7. Prawie 60% badanych nie ma wiedzy na temat funkcjonujących w mieście placówek oferujących wsparcie psychologiczne i/lub psychiatryczne osobom dorosłym oraz dzieciom i młodzieży. Prawie $\frac{1}{3}$ ankietowanych nie ma wiedzy o świadczeniach zdrowotnych w obszarze zdrowia psychicznego realizowanych przez Urząd Miasta. Pozostałe osoby oceniają tę dostępność w większości przypadków jako niską lub bardzo niską.
 8. W opinii respondentów do największych problemów w obszarze zdrowia psychicznego osób dorosłych w Rzeszowie należą zaburzenia nastroju, uzależnienia oraz zaburzenia lękowe i nerwicowe. Uważają oni, że Urząd Miasta powinien realizować przede wszystkim działania z zakresu: profilaktyki i wczesnego wykrywania zaburzeń nastroju, zwiększania dostępu do ogólnego poradnictwa psychologicznego oraz profilaktyki i wczesnego wykrywania uzależnień.

IV. Potrzeby zdrowotne dzieci w Rzeszowie - najważniejsze wnioski

1. Rodzice w większości oceniają stan zdrowia swoich dzieci, zarówno fizycznego, jak i psychicznego, jako dobry lub bardzo dobry. Niemniej jednak ogólnie zdrowie psychiczne oceniane jest gorzej niż zdrowie fizyczne. Zarówno stan zdrowia fizycznego, jak i psychicznego, koreluje z wiekiem dzieci. Dobry i bardzo dobry stan zdrowia fizycznego znacznie częściej deklarowany był w populacji najmłodszej (6-9 lat), w porównaniu do dzieci ze starszych grup wiekowych. Nie zaobserwowano zależności między stanem zdrowia dzieci, a wykształceniem rodzica wypełniającego kwestionariusz. Dobry lub bardzo dobry stan zdrowia fizycznego i psychicznego odnotowywano częściej dla dzieci rodziców aktywnych zawodowo. Dostrzegalna jest także zależność między stanem zdrowia dzieci a sytuacją finansową rodziny. W przypadku rodzin o złej lub bardzo złej sytuacji rzadziej wskazywano na dobry lub bardzo dobry stan zdrowia dziecka w porównaniu do rodzin o lepszej sytuacji finansowej.
2. Problemy zdrowotne lub choroby przewlekłe trwające przez 6 miesięcy lub dłużej dotyczą ponad 26% dzieci, w przypadku 7,6% ogółu obejmują one sferę zdrowia psychicznego.

3. Zdecydowana większość dzieci, w opinii ich rodziców, radzi sobie ze stresem tak sobie lub dobrze. Nie zaobserwowano zależności między tą zmienną a wiekiem badanej populacji, ani też sytuacją finansową rodziny oraz statusem zawodowym rodzica.
4. Ryzyko wystąpienia zaburzeń nastroju wśród dzieci na skali 1-5, szacowane na podstawie odpowiedzi ich rodziców na wybrane pytania z kwestionariusza, kształtuje się średnio na poziomie 3,8, przy czym ryzyko to jest najwyższe na poziomie 1, najniższe na poziomie 5. Wyższe, w porównaniu do całej populacji, ryzyko zaburzeń nastroju obserwuje się u dzieci z najstarszej grupy wiekowej (15-18 lat), u dzieci rodziców o statusie zawodowym inny niż aktywny zawodowo, w tym w dużej mierze bezrobotnych, a także z rodzin o złej lub bardzo złej sytuacji życiowej.
5. Zdecydowana większość badanych rodziców ocenia dostępność finansowanej przez Narodowy Fundusz Zdrowia opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień dla dzieci i młodzieży w Rzeszowie jako niską lub bardzo niską. Respondenci zapytani o pomoc udzielaną dzieciom w szkole przez psychologa szkolnego jedynie w ok. 15% przypadków odpowiedzieli, że jest ona wystarczająca.
6. W okresie ostatniego roku ponad 17% dzieci korzystało ze wsparcia psychologiczno-pedagogicznego udzielanego dzieciom i młodzieży przez Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne, a prawie ¼ korzystała lub nadal korzysta ze wsparcia psychologa/psychiatry na rynku usług zdrowotnych. Ostatnie z wymienionych świadczeń były/są najczęściej finansowane ze środków prywatnych.
7. Ponad 42% badanych nie ma wiedzy na temat funkcjonujących w mieście placówek oferujących wsparcie psychologiczne i/lub psychiatryczne dzieciom i młodzieży, do których można się zwrócić po pomoc w sytuacji potrzeby skorzystania z takiego wsparcia. Ponad ⅓ ankietowanych nie ma wiedzy o świadczeniach zdrowotnych w obszarze zdrowia psychicznego dla dzieci i młodzieży realizowanych przez Urząd Miasta. Pozostałe osoby oceniają tę dostępność w większości przypadków jako niską lub bardzo niską.
8. W opinii badanych rodziców do największych problemów w obszarze zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży w Rzeszowie należą zaburzenia nastroju, zaburzenia lękowe i nerwicowe oraz uzależnienia. Uważają oni, że Urząd Miasta powinien realizować przede wszystkim działania z zakresu profilaktyki i wczesnego wykrywania ww. schorzeń.

V. Potrzeby zdrowotne młodzieży w Rzeszowie - najważniejsze wnioski

1. Młodzież w Rzeszowie w zdecydowanej większości ocenia stan swojego zdrowia, zarówno fizycznego, jak i psychicznego, jako dobry lub bardzo dobry. Niemniej jednak ogólnie zdrowie psychiczne oceniane jest gorzej niż zdrowie fizyczne. Dodatkowo, rodzice oceniają stan zdrowia swoich dzieci znacznie lepiej, niż one same. Zarówno stan zdrowia fizycznego, jak i psychicznego, koreluje z wiekiem grupy badanej. Dobry i bardzo dobry stan zdrowia fizycznego znacznie częściej deklarowany był w populacji w wieku 11-13 lat, w porównaniu do nastolatków ze starszych grup wiekowych. Dobry lub bardzo dobry stan zdrowia fizycznego i psychicznego odnotowywano najczęściej w przypadku chłopców, najrzadziej – wśród osób, które nie chciały podać swojej płci.

2. Wśród ogółu ankietowanych nastolatków ponad połowa wskazała prawidłowo, że w największym stopniu na stan zdrowia wpływają własne zachowania i styl życia. Wynik ten jest znacznie lepszy w porównaniu do populacji osób dorosłych. Pozostałe osoby odpowiadały, że są to czynniki środowiskowe, czynniki genetyczne i biologiczne oraz organizacja i jakość opieki zdrowotnej.
3. Problemy zdrowotne lub choroby przewlekłe trwające przez 6 miesięcy lub dłużej dotyczą ponad 22% nastolatków, w przypadku 6,4% ogółu obejmują one sferę zdrowia psychicznego.
4. Prawie ¼ nastolatków radzi sobie ze stresem źle lub bardzo źle. Najwyższy odsetek dzieci radzących sobie ze stresem dobrze i bardzo dobrze zaobserwowano w najmłodszej grupie wiekowej (11-13 lat), najniższy – w średniej grupie wiekowej (14-16 lat). Biorąc pod uwagę kryterium płci, zdecydowanie najczęściej dobrze lub bardzo dobrze radzą sobie ze stresem chłopcy.
5. Jakość życia młodzieży w Rzeszowie na skali 1-5 kształtuje się średnio na poziomie 3,66. Niższą jakość życia, w porównaniu do ogółu badanej populacji, obserwuje się u nastolatków w wieku 17-19 lat oraz 14-16 lat, dziewcząt oraz u osób, które nie chciały podać w kwestionariuszu swojej płci.
6. Niespełna 43% badanych nastolatków przyznało, że było kiedykolwiek u psychologa i/lub pedagoga szkolnego, w tym jedynie ⅓ tej grupy przyznało, że specjalista ten pomaga im rozwiązywać problemy z zakresu zdrowia psychicznego. Prawie ⅓ ogółu badanych nastolatków zadeklarowała, że w ostatnim czasie miała miejsce sytuacja, w której chcieli skorzystać z pomocy psychologa lub pedagoga. Ostatecznie po pomoc sięgnęło niespełna 30% spośród nich.
7. Najwięcej nastolatków uważa, że w obszarze wsparcia zdrowia psychicznego najbardziej potrzebne są porady psychologiczne poza szkołą, warsztaty prowadzone przez fundacje i stowarzyszenia, telefony zaufania oraz grupy wsparcia.

VI. Potrzeby zdrowotne mieszkańców Rzeszowa - badanie fokusowe specjalistów

W ramach badania potrzeb zdrowotnych i oczekiwań w zakresie zdrowia psychicznego w populacji Rzeszowa, poza badaniami kwestionariuszowymi, przeprowadzono także badanie fokusowe (zogniskowany wywiad grupowy). Badanie to polegało na przeprowadzeniu moderowanej rozmowy ze specjalistami z zakresu różnych dziedzin, udzielającymi mieszkańcom Rzeszowa szeroko rozumianej pomocy i wsparcia w obszarze promocji i ochrony zdrowia psychicznego. Fokus został przeprowadzony w grupie 26 specjalistów, podzielonych na podgrupę kandydatów na członków Zespołu koordynujący realizację Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rzeszowa na lata 2024-2030 oraz podgrupę psychologów/pedagogów szkolnych. W ramach zogniskowanego wywiadu grupowego uczestnikom badania zadano 16 pytań ogólnych. Dodatkowo, przedstawicielom wybranych podmiotów (Powiatowy Urząd Pracy, Dom Pomocy Społecznej, Środowiskowy Dom Samopomocy, Ośrodek Pomocy Społecznej, organizacje pozarządowe), zadano łącznie kolejne 4 pytania.

VII. Działania miasta Rzeszowa oraz jednostek współpracujących na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi - najważniejsze wnioski

1. Urząd Miasta Rzeszowa realizuje liczne działania w obszarze promocji zdrowia psychicznego, w tym profilaktyki zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania. Są to zarówno programy realizowane we współpracy z placówkami oświatowymi i medycznymi, jak i organizacjami pozarządowymi.
2. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Rzeszowie realizuje działania mające na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. W roku 2023 ze specjalistycznych usług opiekuńczych zapewnianych przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Rzeszowie skorzystało 60 osób z zaburzeniami w zakresie zdrowia psychicznego.
3. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Rzeszowie realizuje także działania z zakresu poradnictwa specjalistycznego oraz interwencji kryzysowych. W analizowanym okresie (2019-2023) spadła zarówno liczba rodzin, jak i osób korzystających z pierwszej z ww. usług. Znacznie wzrosła natomiast liczba osób i rodzin korzystających z działań z zakresu interwencji kryzysowej. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Rzeszowie w ramach swojej działalności zapewnia także dostęp do konsultacji psychiatrycznych prowadzonych wśród swoich podopiecznych. W latach 2019-2023 udzielono 530 takich konsultacji.
4. W analizowanym okresie (2019-2023) liczba mieszkańców Miasta Rzeszowa z zaburzeniami zdrowia psychicznego korzystających z Warsztatów Terapii Zajęciowej wynosiła corocznie ok. 40 osób. Warsztaty Terapii Zajęciowej służą reintegracji zawodowej i społecznej poprzez terapię zajęciową, treningi umiejętności życiowych i społecznych, pomoc w kontakcie z pracodawcami, a także podjęciu i utrzymaniu pracy.
5. W latach 2019-2023 na zbliżonym poziomie utrzymuje się liczba mieszkańców Rzeszowa z zaburzeniami zdrowia psychicznego przebywających w Domach Pomocy Społecznej. W roku 2023 było to 298 osób, w tym osoby przewlekle psychicznie chore oraz 104 niepełnosprawne intelektualnie. Mieszkańcy korzystają z szerokiej oferty zajęć terapeutycznych realizowanych na terenie placówek oraz poza nimi, w ramach świadczenia statutowych usług bytowych, opiekuńczych i wspomagających, w tym codziennych zajęć z rehabilitacji społecznej.
6. W roku 2023 z oferty Środowiskowych Domów Samopomocy w Rzeszowie korzystało 137 osób, w tym głównie osoby niepełnosprawne intelektualnie, osoby ze spektrum autyzmu lub niepełnosprawnościami sprzężonymi, osoby z zaburzeniami psychicznymi organicznymi oraz osoby przewlekle psychicznie chore. Środowiskowe Domy Samopomocy świadczą usługi w ramach indywidualnych lub zespołowych treningów samoobsługi i treningów umiejętności społecznych, polegających na nauce, rozwijaniu lub podtrzymywaniu umiejętności w zakresie czynności dnia codziennego i funkcjonowania w życiu społecznym.
7. Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna Nr 2 w Rzeszowie w ramach swoich zadań statutowych w największym stopniu wykonuje diagnozy psychologiczne -pedagogiczne oraz logopedyczne, a także prowadzi system opiniotwórczy oraz orzecznictwo. W roku szkolnym 2023/2024 w poradni wydano łącznie 1 427 orzeczeń, podczas gdy w roku szkolnym 2020/2021 było to 795. W analizowanym okresie zaobserwowano 80% wzrost w tym zakresie. Zdecydowana większość

orzeczeń dotyczyła kształcenia specjalnego oraz nauczania indywidualnego. W Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej Nr 2 w Rzeszowie w roku 2023/2024 przyjęto łącznie 3 734 dzieci, w odniesieniu do których przeprowadzono ponad 5,8 tys. diagnoz (w roku 2020/2021 było to 2 543 dzieci, co przekłada się na 47% wzrost w tym zakresie).

8. Powiatowy Urząd Pracy udziela pomocy osobom niepełnosprawnym, w tym niepełnosprawnym z problemami w zakresie zdrowia psychicznego, w uzyskaniu odpowiedniego zatrudnienia, inicjuje i organizuje kontakty osób poszukujących zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej z pracodawcami, a także przyjmuje, upowszechnia i realizuje oferty pracy kierowane do tej grupy osób. W roku 2023 wśród wszystkich osób zarejestrowanych bezrobotnych i poszukujących pracy posiadających orzeczenie o niepełnosprawności do Powiatowego Urzędu Pracy w Rzeszowie zgłosiło się 109 osób z problemem zaburzeń psychicznych, w tym 97 bezrobotnych (89%) oraz 12 poszukujących pracy (11%). Liczba tych osób ogółem wzrosła w analizowanym okresie o 38%.
9. Powiatowy Urząd Pracy w Rzeszowie w latach 2019-2023 realizował kampanie informacyjno-szkoleniowe dotyczące zatrudniania osób z niepełnosprawnościami m.in. poprzez organizację tzw. „Giełd pracy dla osób z niepełnosprawnościami”. W analizowanym okresie, wspólnie z Oddziałem Podkarpackim Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w Rzeszowie, przeprowadzono 5 takich giełd.
10. Istotny podmiot leczniczy z punktu zabezpieczenia świadczeń zdrowotnych dla pacjentów z problemami uzależnień stanowi Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Centrum Leczenia Uzależnień w Rzeszowie. Podmiot ten zapewnił w roku 2023 świadczenia dla osób uzależnionych i ich rodzin dla ponad 900 pacjentów, co oznacza spadek o 9,4% w relacji do roku poprzedniego (2022). W analizowanym okresie Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Centrum Leczenia Uzależnień w Rzeszowie zrealizował także 320 godzin edukacyjnych działań w ramach poradnictwa i szkoleń wysokospecjalistycznych w obszarze profilaktyki uzależnień na podstawie umowy z Gminą Miastem Rzeszów. Działaniami tymi objęto 1 105 osób. Ponadto Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Centrum Leczenia Uzależnień w Rzeszowie aktywnie podejmował działania z zakresu profilaktyki uzależnień na terenie rzeszowskich szkół. W latach 2022-2023 zrealizowano łącznie 3 612 godzin edukacyjnych, obejmując działaniami prawie 32 tys. uczniów.
11. Liczne działania z zakresu promocji zdrowia psychicznego realizowane są także przez placówki oświatowe. W Rzeszowie mogą być one realizowane w ramach działalności 248 placówek, w tym 23 jednostek specjalnych, integracyjnych i ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych. W roku szkolnym 2023/2024 do wszystkich ww. placówek uczęszczało 54 374 dzieci.
12. Osoby z zaburzeniami psychicznymi i zaburzeniami zachowania w Rzeszowie mogą także korzystać z oferty wsparcia i pomocy pozainstytucjonalnej, udzielanej przez liczne organizacje pozarządowe (fundacje i stowarzyszenia), a także grupy samopomocy pacjentów oraz grupy wsparcia. Na terenie Rzeszowa w obszarze szeroko pojętego wsparcia zdrowia psychicznego aktywnie działa co najmniej 28 tego typu podmiotów.

VIII. Cele strategiczne i operacyjne oraz planowane interwencje

1. Cel strategiczny 1 - Zapewnienie osobom z zaburzeniami psychicznymi, w tym osobom uzależnionym oraz doświadczającym kryzysu psychicznego, wszechstronnej i kompleksowej opieki i wsparcia adekwatnych do ich potrzeb jako wyraz realizacji 1 celu głównego Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego:
 - 1) Cel operacyjny 1 - Upowszechnienie zintegrowanego i kompleksowego modelu ochrony zdrowia psychicznego;
 - 2) Cel operacyjny 2 - Upowszechnienie zróżnicowanych form pomocy i oparcia społecznego;
 - 3) Cel operacyjny 3 - Aktywizacja zawodowa i społeczna osób z zaburzeniami psychicznymi;
 - 4) Cel operacyjny 4 - Skoordynowanie dostępnych form opieki i pomocy;
 - 5) Cel operacyjny 5 - Udzielanie wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dzieciom, uczniom, rodzicom i nauczycielom.
2. Cel strategiczny 2 - Prowadzenie działań na rzecz zapobiegania stygmatyzacji i dyskryminacji osób z zaburzeniami psychicznymi jako wyraz realizacji 2 celu głównego Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego:
 - 1) Cel operacyjny 1 - Kształtowanie wobec osób z zaburzeniami psychicznymi właściwych postaw społecznych, a zwłaszcza zrozumienia, tolerancji, życzliwości, a także przeciwdziałanie ich dyskryminacji;
 - 2) Cel operacyjny 2 - Tworzenie warunków do społecznej integracji osób z zaburzeniami psychicznymi oraz przeciwdziałanie stygmatyzacji i wykluczeniu.

IX. Monitoring i ewaluacja

W ramach przeprowadzonego monitoringu „Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rzeszowa na lata 2024-2030” za rok 2024 opracowano niniejsze sprawozdanie okresowe. Elementarną częścią składową sprawozdania były sprawozdania częściowe składane przez podmioty realizujące interwencje wskazane w Programie. Okres zbierania sprawozdań częściowych trwał od 3 marca 2025 r. do 14 marca 2025 r. W tym celu wystosowano pisma wraz z tabelami do uzupełnienia do podmiotów takich jak:

- 1) Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej Nr 1 w Rzeszowie;
- 2) Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Centrum Leczenia Uzależnień;
- 3) Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Rzeszowie;
- 4) Dom Pomocy Społecznej dla Osób Przewlekłe Psychiczenie Chorych;
- 5) Dom Pomocy Społecznej dla Kombatantów im. Bohaterów Westerplatte w Rzeszowie;
- 6) Dom Pomocy Społecznej dla Osób w Podeszłym Wiekui oraz Osób Niepełnosprawnych Fizycznie w Rzeszowie;
- 7) Dom Pomocy Społecznej dla Dorosłych Niepełnosprawnych Intelaktualnie im. Józefy Jaklińskiej w Rzeszowie;
- 8) Środowiskowy Dom Samopomocy;
- 9) Środowiskowy Dom Samopomocy Niezapominajka;
- 10) Powiatowy Urząd Pracy;
- 11) Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych – Oddział Podkarpacki;
- 12) Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna Nr 2;
- 13) Wydział Edukacji - Placówki oświatowe.

Zebrane informacje stanowią załącznik nr 1 do niniejszego raportu z monitoringu i ewaluacji „Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rzeszowa na lata 2024-2030” za 2024 r.